

DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI VE HİDROKARBON ÇALIŞMALARI

Tarihsel süreç içinde pek çok imparatorluk ve medeniyete kucak açmış ve her dönem ayrı öneme sahip olmuş olan, halen dünyanın en uzun süreli uluslar arası sorunlarının da içinde yer aldığı Doğu Akdeniz, son dönemde kıyıdaş devletlerde yaşanan ve iç savaşa varan gelişmeler, keşfedilen enerji kaynakları ve enerjinin ulaşımını kontrol etme imkânı sağlayan niteliğinden dolayı ön plana çıkmıştır. Kıyıdaş devletlerde yaşananlar ile küresel aktörlerin bölgedeki faaliyetlerinin dünya politik gelişmelerinde güncel olarak işgal ettiği yer, bölgenin dünya için önemi konusunda fikir verebilmektedir.

Uluslararası Hidrografi Örgütü özel dokümanında (S-23 Limits of Oceans And Seas) Doğu Akdeniz baseni olarak Sicilya Adasının doğusunda kalan çok geniş bir bölge tanımlanmaktadır. Oysa burada konumuzu oluşturan Doğu Akdeniz kavramı, bu geniş basenin, Türkiye ve Mısır ile çevrili, ortasında Kıbrıs adasının yer aldığı güneydoğu bölümünü işaret etmektedir.

Doğu Akdeniz'e kıyıdaş devletlere bakınca aslında bölgenin neden hep gündemde kaldığını anlamak kolaylaşıyor: Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya, KKTC ve GKRY gerek kendi iç sorunları gerekse içinde yer aldıkları uluslararası sorunlarla bölge ve dünya barışını etkileyebilecek gelişmelerde rol oynayan devletlerdir. Bunlara bir de bölgeden çıkarı ve gücü olan devletleri, uluslararası kuruluşları ve uluslararası büyük şirketleri eklediğimizde; ister istemez gündemi meşgul eden, çok aktörlü, çok çekışmeli uluslararası siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal alanlara yayılmış ilişkiler ve sorunlar yumağı ortaya çıkmaktadır.

Doğu Akdeniz'de uluslararası ilişkilerin karmaşık parametrelerinin hepsini aynı yazı içinde incelemenin güçlüğü nedeniyle bu yazıda deniz yetki alanlarının sınırlandırması ve hidrokarbon çalışmaları konusu çok genel hatları ile ele alınacaktır. Doğu Akdeniz'de en belirgin sınırlandırma anlaşmazlıkları olarak Yunanistan ve GKRY'nin Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sınırlandırmasında Türkiye'nin ve KKTC'nin haklarını ihlal etmesi ve İsrail ile Lübnan arasındaki sınırlandırma uyuşmazlığı ön plana çıkmaktadır.

Deniz Yetki Alanları, Kıta Sahanelığı ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Nedir?

Kıta sahanlığı kıyı devletinin deniz altındaki jeolojik doğal uzantısıdır. Hukuki açıdan kıta sahanlığı,

jeolojik kıta sahanlığına ilaveten kıta yamacını ve kıta yüksekliği ile birlikte bütün kıta kenarını kapsamaktadır. Kıyı devleti, ilan etmeksizin ve kullanması gerekmeksizin kıta sahanlığına ilişkin hukuk kurallarının yürürlüğe girdiği andan itibaren (ab initio ipso facto) kıyılarında kıta sahanlığına sahiptir. Kıta sahanlığı, kıyı devletine deniz yatağı ve altındaki toprak kitlesi içinde mevcut zenginlikler üzerinde münhasır haklar verir. Üzerindeki su kitlesi ise açık deniz statüsündedir.¹

MEB, kıyı devletinin esas hatlardan itibaren 200 mil mesafeye kadar ilan ederek tesis edebileceği bir deniz yetki alanıdır. Doğu Akdeniz'de Türkiye MEB ilan etmemiştir. MEB, 200 mil içinde kıta sahanlığının kıyı devletine verdiği hakların hepsini aynen kıyı devletine verir. Buna ilaveten, bu mesafede kalan su kitlesi içindeki hakları da kıyı devletine hasreder. Bu yanı sıra kıta sahanlığı gibi MEB'in de kıyı devletine verdiği haklar egemen haklardır. Bununla beraber, kıta sahanlığı ve MEB, kıyı devletinin ülkesinin bir parçası değildir. Bu alanlar üzerinde kıyı devletin hakları sınırlı haklar olduğu için bunlara deniz yetki alanları denilmektedir.²

Türkiye'nin Kıta Sahanelığı ve Muhtemel Münhasır Ekonomik Bölgesi.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Türkiye-Suriye sınırının denize ulaştığı noktadan Deve Boynu Burnu'na kadar uzanan Anadolu kıyıları önünde geniş bir kıta sahanlığı ve muhtemel bir münhasır ekonomik bölge alanı vardır. Doğu Akdeniz'deki Türk kıta sahanlığının ve muhtemel MEB'inin sınırları; (Harita-1) Türkiye-Suriye kara sınırının denize ulaştığı Duran Deresi'nin denize döküldüğü noktadan başlayıp Türkiye-KKTC Andlaşması ile çizilen sınırın doğu ucuna uzanır. Türkiye-KKTC kıta sahanlığı sınırı güzergâhını izleyerek söz konusu sınırın batı ucuna ulaşır. Bu noktadan itibaren güneye doğru Kıbrıs Adası'nın batıdaki karasularının dış sınırını ve 32° 16' 18" D boylamının ilgili kısımlarını takip ederek Anadolu-Mısır ortay hattına kadar devam eder. Deveboynu Burnu'ndan geçen boylama kadar batıya doğru bu hattı takip eden sınır; bu noktadan kuzey-batı istikametinde Girit Adası ile Çoban Adası ara-

► Emin EROL*

sından Ege Denizi'ne ulaşır. Sonra, Ege-Akdeniz ayırım çizgisini ve Çoban, Kerpe ve Rodos adalarının Akdeniz kıyılarında Yunan karasularının dış sınırını takip ederek Fethiye kıyılarında Akyarlar Burnu'nda sona erer. Bu sınırlar içinde kalan Meis Adası ve civarında bulunan Yunan egemenliğindeki diğer ada, adacık ve kayalıkların etrafında Türk kıta sahanlığı sınırı Yunan karasularının dış sınırını takip etmektedir.³ Anadolu kıyılarının 25° D boylamının batısında bulunan Libya kıyıları ile karşılıklı konumları bulunmaktadır. Bu dikkate alındığında iki kıyı arasında çizilecek ortay hat, Girit Adası'nın güneydoğusunda Libya ile Türkiye arasında kıta sahanlığı sınırını oluşturabilir ve muhtemel MEB'in Güney batı kenarı buna göre şekillenebilir.⁴ (Harita-1)

Türkiye, bu muhtemel MEB'ini büyük ölçüde kapsayan şekilde TPAO'ya hidrokarbon arama ruhsatları vermiş,⁵ sismik araştırmalar yapmış/yapmakta ve sondaj yapmaya hazırlanmaktadır. 2011 yılında GKY'nin sondaj çalışmalarını engelleme çabaları içinde KKTC ile Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Andlaşması imzalamıştır. Ayrıca muhtemel MEB içinde yetkisiz çalışmaların engellenmesi, askeri tatbikatlar ve araştırmalar için sahalara ilan edilip kullanılması gibi devlet uygulaması olarak kayda geçen faaliyetler icra etmektedir.

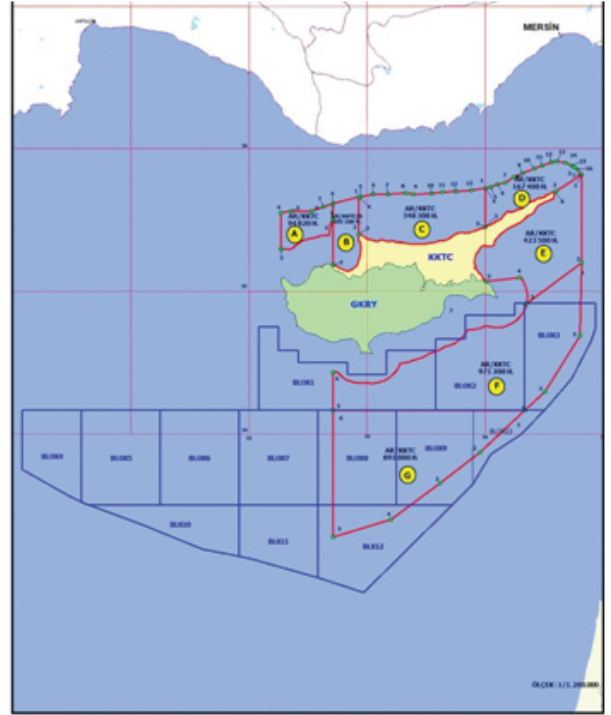

Harita 1 Türkiye'nin Kıta Sahanlığı ve Muhtemel Münhasır Ekonomik Bölgesi (MEB)⁶

KKTC'nin Sınırlandırma Andlaşması ve Hidrokarbon Çalışmaları

1960 Kuruluş anlaşmaları ile kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyetinin ortağı olarak Kıbrıs Türklerinin adanın bütünü üzerinde hakları bulunmaktadır ve adadaki fiili durumda KKTC bu hakların savunucusudur. GKRY tarafından adanın sözde yasal temsilcisi

iddiasıyla, Türklerin haklarının gaspedilmesine tepki gösteren KKTC, sondaj çalışmalarının durdurulmaması üzerine 21 Eylül 2011 tarihinde Türkiye ile Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Andlaşması imzalamıştır. Adanın KKTC sınırları dışına taşan bölümü dahil kuzey kıyıları esas alan bu andlaşma ile kıta sahanlığı sınırının bir bölümünün çizildiği belirtilmiş, Türklerin adanın bütünü üzerinde eşit hakları bulunduğu vurgulanmıştır. Andlaşmanın imzalanmasına rağmen sondaj çalışmalarının devam etmesi üzerine KKTC, 22 Eylül 2011 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile adanın kuzeyi, doğusu ve güneyinde toplam 7 sahada TPAO'ya doğalgaz ve petrol arama ruhsatı vermiştir. (Harita-2) F ve G Sahaları GKRY'nin ruhsat sahaları ile çakışmaktadır.

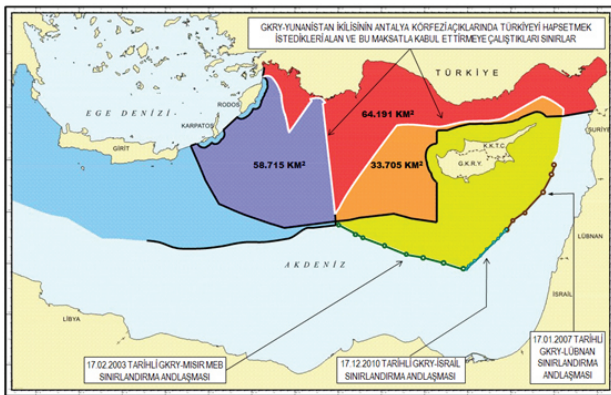

Harita 2 KKTC'nin Sınırlandırma Andlaşmasına konu olan sınır ve TPAO'ya ruhsat verdiği sahalara.⁷

Yunanistan ve GKRY'nin MEB İddiaları:

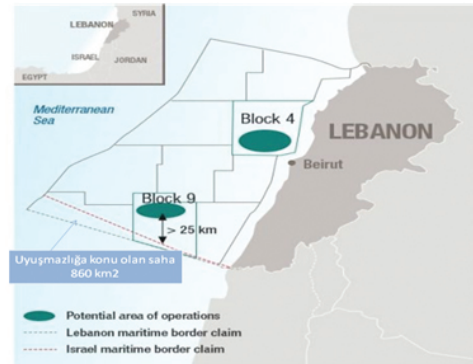
Yunanistan, Ege Denizinin Güney sınırını oluşturan adaları ve Meis'i ana kıtasının kıyıları gibi kabul ederek, buraya göre Mısır'la ve GKRY ile ortay hatların çizilmesi gerektiğini iddia etmektedir. GKRY kendisini Kıbrıs'taki tek yetkili devlet kabul ederek batıda Yunanistan, güneyde Mısır, güneydoğuda İsrail, doğuda Lübnan ile ortay hattı esas alan MEB sınırlandırmasına göre adımlar atmaktadır. Oysa GKRY tek başına Kıbrıs Cumhuriyeti devletini ve Kıbrıs Türklerini temsil yetkisine sahip değildir. Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve özellikle GKRY'nin inisiyatifinde ortaya çıkan gelişmeler, bu iki devle-

GKRY-Yunanistan ikilisinin Uluslararası Hukuka aykırı olan söz konusu isteklerinin doğal olarak Türkiye ve KKTC tarafından reddedilmesi, bu ikilinin haksız taleplerinden vazgeçmelerine yetmemektedir. Aksine, üçüncü kıyı devletleri ile yaptıkları andlaşmalar, tek taraflı işlemler ve bunlara dayanarak sahada yürüttükleri faaliyetlerle çizmek istedikleri sınırları ve sahip olmadıkları yetkilerinin varlığını Türkiye'ye ve KKTC'ye kabul ettirmeye çalışmaktadırlar. GKRY bu çerçevede Mısır, Lübnan ve İsrail ile MEB Sınırlandırma Andlaşmaları imzalamış,(Harita-3) Adanın kıta sahanlığında petrol araştırılması ve çıkarılması için ihaleler açmış, ruhsatlar vermiştir. 2011, 2012 ve 2016 yıllarında açtığı üç ayrı ihalede ruhsat alan uluslararası büyük petrol şirketleri kendilerine tahsisli sahalarda Türkiye ve KKTC'nin itirazlarına rağmen altı kez sondaj yapmıştır. Mart 2018'de planlı yedinci sondaj ise sondaj gemisinin çalışma yerine ulaşamaması nedeniyle gerçekleştirilememiştir. 2012 yılı içinde Exxon Mobil (Amerikan), Total (Fransız) ve Eni (İtalyan) şirketlerinin GKRY'den aldıkları ruhsatlara istinaden ayrı ayrı planlanmış başka sondaj çalışmaları da olduğu bilinmektedir. GKRY'nin hidrokarbon çalışmaları sonunda Amerikan Noble şirketi tarafından 12 numaralı sahada 128 milyar metre küp doğalgaz rezervi bulunduğu, İtalyan Eni şirketi tarafından 6 numaralı sahada miktarı henüz açıklanmamış bir rezerv ulaşıldığı bildirilmiştir. Diğer sondajlarda ekonomik değer taşıyabilecek miktarda doğalgaz bulunamamıştır.

*Harita 3 GKRY-Yunanistan ikilisi, Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de Antalya Körfezi açıklarında dar bir deniz alanına hapsetmek istemektedir.*⁸

Lübnan'ın resmen tanımamış olduğu güney komşusu İsrail ile deniz yan hududu konusunda uyuşmazlığı bulunmaktadır. 17 Ocak 2007'de GKRY ile sınırlandırma anlaşması imzalayan Lübnan, bu anlaşmayı meclisinde onaylamamış ve anlaşma yürürlüğe girmemiştir. Bundan üç yıl sonra GKRY'nin 17 Aralık 2010'da İsrail ile imzaladığı MEB sınırlandırma anlaşmasına da Lübnan, kendi MEB'i ile kısmen çakıştığı (Yaklaşık 860 km²) iddiası ile itiraz etmiştir. ABD'nin arabuluculuğuna rağmen uyuşmazlık çözülebilmemiş değildir. Lübnan 2013 yılında açtığı uluslararası ruhsat ihalesini gecikme ve ertelemeler sonunda Şubat 2018'de sonuçlandırabilmiş, uyuşmazlığa konu sahaya da taşan 9 numaralı ve kuzeydeki 4 numaralı parsel için Total (Fransız), Eni (İtalyan), Novatek (Rus) ortaklığına arama ruhsatı vermiştir. (Harita-4) Total'in liderliğindeki ortaklığın arama çalışmalarına 2019'da başlaması beklenmektedir.

Harita 4 Lübnan İsrail Uyuşmazlığına konu saha ve Lübnan Ruhsat Sahaları ⁹

İsrail'in Hidrokarbon Çalışmaları

Bölgedeki en etkin hidrokarbon arama ve işletme faaliyetleri İsrail tarafından yürütülmektedir. (Harta-5) İsrail, Noble (Amerikan) şirketinin öncülüğündeki Delek (İsrail), Avner (İsrail), Ratio (İsrail) vd. şirket ortaklıkları tarafından yürütülmekte olan hidrokarbon çalışmaları sonunda Noa, Mari-B ve Tamar sahalarında denizden doğalgaz çıkarmakta ve elektrik üretimi başta olmak üzere kendi ihtiyaçları için kullanmaktadır. Ayrıca kendisine ait en büyük rezerv ve sahip olan Leviathan sahasından ve diğer sahalarından çıkaracağı doğalgazı bölge ülkelerine (Mısır ve Ürdün) pazarlama çalışmaları yürütmektedir. Karish ve Tanin sahalarında arama ve işletme ruhsatı Yunan Energean şirketine verilmiştir. İsrail ayrıca çıkardı-

(Deepsea Metro II) öncelikle Akdeniz’de doğalgaz ve petrol bulmak için çalışmalara başlaması, bölgedeki gelişmelerin Türkiye tarafından çok yakın takip edilmesi, ekonomik işbirliği fırsatlarının değerlendirilmesi ve Türkiye’nin bölge devletleri ile iyi ilişkiler kurarak kurumsal / bölgesel işbirliğinin teşkil edilmesi için öncülük yapmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

¹Başeren Sertaç Hami, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu”, Başeren Sertaç Hami(Yayıma Hazırlayan), Doğu Akdeniz’de Hukuk ve Siyaset, Ankara Üniversitesi SBF Yayın No:608, Ankara 2013, s.256.

²Başeren A.g.e. s. 257.

³Başeren A.g.e s. 255

⁴Yaycı Cihat, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya’nın Rolü ve Etkisi”, Güvenlik Stratejileri Dergisi Yıl 7, S.14, Aralık 2011, s.17-42.

⁵Verilmiş olan ruhsatlar için Petrol İşleri Genel Müdürlüğü web sitesine bakınız. http://www.pigm.gov.tr/imaget/haritalar/Deniz_Bolgesi_Ruhsat_Haritasi.pdf (erişim 09.06.2018)

⁶Başeren A.g.e. s. 258

⁷Olgun M. Ergun, *Hydrocarbon Politics And Cyprus*, 21 Mart 2012, TUROGE Sunumu, yansı 13.

⁸Başeren A.g.e. s. 260

⁹Total Şirketinin 9 Şubat 2018 tarihli Basın Duyurusundan alınmış, Türkçe açıklama eklenmiştir. <https://www.total.com/en/media/news/press-releases/total-strengthens-position-in-mediterranean-region-by-entering-two-exploration-blocks-offshore-lebanon> (erişim 27.03.2018)

¹⁰İsrail Enerji Bakanlığı web sitesinden alınmıştır. <http://www.energy-sea.gov.il/English-Site/Pages/Oil%20And%20Gas%20in%20Israel/History-of-Oil-Gas-Exploration-and-Production-in-Israel.aspx> (erişim 09.06.2018)

¹¹Mısır’ın devlet kaynaklı doğalgaz şirketi EGAS’ın 2018 yılı ihale duyurusundan uyarlanarak alınmıştır. <http://egas.com.eg/docs/Announcement.pdf> (erişim 09.06.2018)

***Em. Dz. Kur. Alb.**

TESUD Çayyolu Şube Üyesi

TESSAM Bilim Kurulu Üyesi